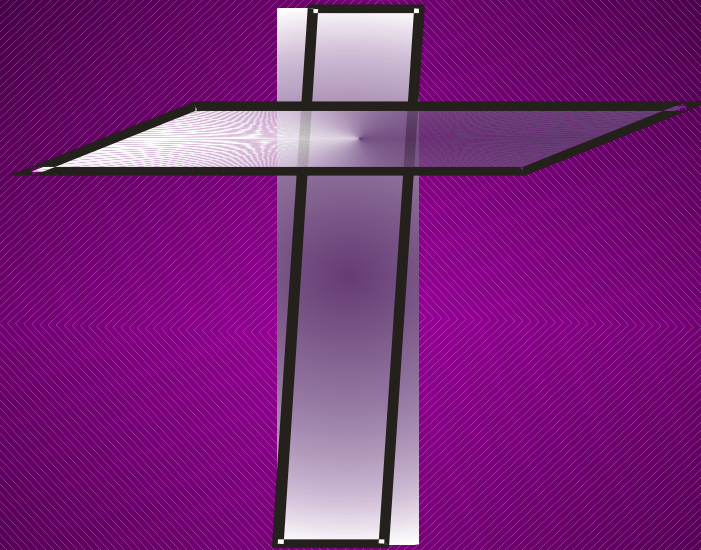

~ KRZYŻ ~

SYMBOLIKA CHRZEŚCIJAŃSKA
I WCZEŚNIEJSZE ZNACZENIA KULTUROWE

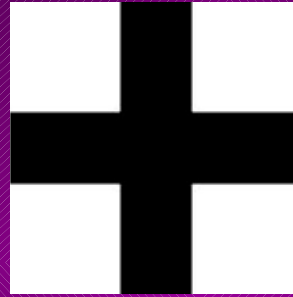
Krzyż dla chrześcijan jest znakiem odkupienia, symbolem miłości Boga do człowieka. Znakiem krzyża chrześcijanie rozpoczynają wiele czynności, jeszcze do niedawna znak krzyża czyniono na bochenku chleba przed jego rozkrojeniem. Krzyżem się błogosławi (dobrze życzy) i poświęca – czyli oddaje się kogoś lub coś w ręce Boga.

Ukrzyżowanie było najbardziej okrutną i haniebną karą śmierci. Skazywano na nią niewolników, buntowników czy zwykłych przestępców – ludzi, którzy z urodzenia albo na skutek swych czynów nie posiadali lub tracili prawa obywatelskie. Stosowali ją Persowie, Rzymianie, Fenicjanie i Kartagińczycy.

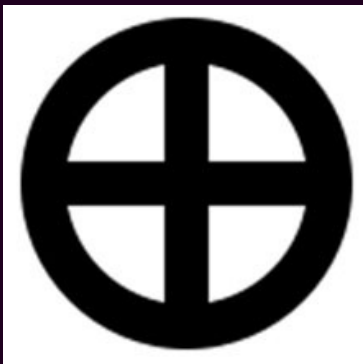
Symbol krzyża towarzyszy człowiekowi od pradziejów. Występuje on w różnych formach na wielu przedmiotach odkrywanych przez archeologów. Najczęściej jako znak solarny związany z kultem słońca lub szerzej – ognia. Wielu pierwotnych znaczeń i kontekstów, w jakich był używany nie jesteśmy dziś w stanie zrekonstruować. Różne formy znaku krzyża zostały przejęte przez chrześcijaństwo, zapewne dlatego, że z jednej strony krzyż od dawna niósł w sobie ważne przesłania, z drugiej zaś, był to sposób na schrystianizowanie wcześniejszych kultur.

~ KRZYŻ GRECKI ~

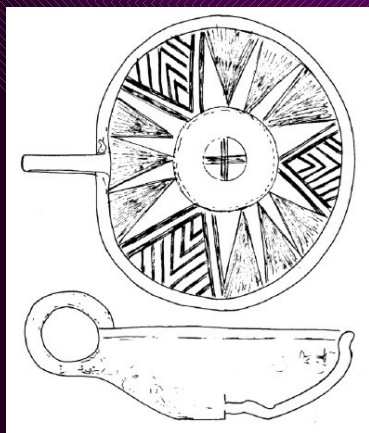
(*crux quadrata*)

To jeden z najprostszych krzyży. Tworzą go dwie krzyżujące się pod kątem prostym belki równej długości. Mimo, że nazywamy go „greckim” najprawdopodobniej pochodzi z Egiptu. Jego propagatorem miał być mnich zwany Pachomiuszem Starszym. W tej formie krzyża symbolicznie uwypuklono fakt pełni i doskonałości ofiary Chrystusa rozciągającej się na cały kosmos i porządkującej go. Belka pionowa oznacza łaskę Boga, natomiast pozioma – działanie człowieka. We wschodnim chrześcijaństwie na planie krzyża równoramiennego budowano kościoły zwieńczone kopułą znajdującą się nad miejscem przecięcia ramion. Taki plan budowli symbolizuje cztery kierunki geograficzne, czyli to, że Chrystus swoją ofiarą objął cały świat – wszystkich ludzi.

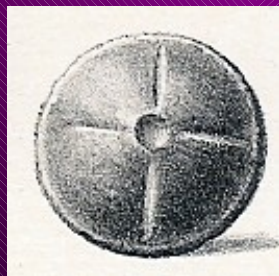

Przedchrześcijański symbol światła i słońca oraz cyklu rocznego w przyrodzie.

Domastaw, pow. wrocławski, czerpak, ok. 750-450 lat p.n.e.

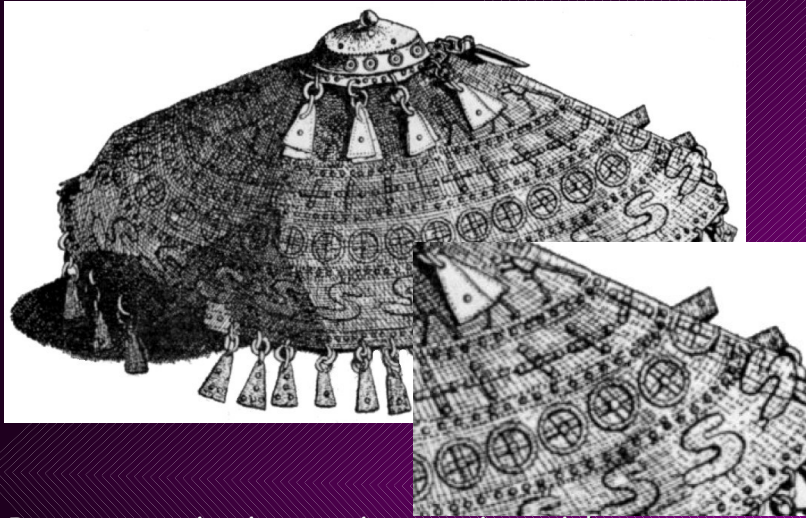
W kulturach przedchrześcijańskich spotykamy krzyż równoramienny wpisany w koło. Jest on charakterystyczny dla ludów azjatyckich, a w Europie dla Celtów i Germanów. Symbolizował światło oraz słońce, a także cykl roczny i związaną z nim zasadę biologiczną, oznaczał zdrowie i życie. Dla chrześcijan Chrystus to Światłość Świata i Słońce wschodzące dla tych, którzy żyją w mroku śmierci. Nic więc dziwnego, że np. w Irlandii ukształtowała się tradycja przedstawiania chrześcijańskiego krzyża z wpisanym okręgiem.

Dąbrowa Puzdrowska, pow. kartuski, pokrywa od urny, ok. 550-300 lat p.n.e.

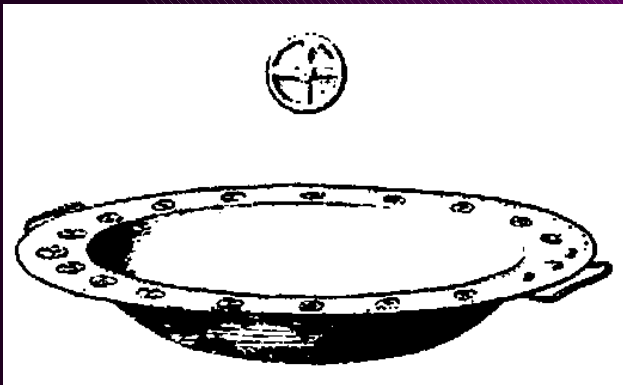
Krzyż charakterystyczny dla chrześcijan irlandzkich.

Brązowy czepiec i naczynie ceramiczne inkrustowane brązem z cmentarzyska w Hallstatt (Austria) – wczesna epoka żelaza.

Stela króla Asyrii Shamshi-Adada V, panował w latach 823-811 p.n.e.

Brązowa miska z cmentarzyska w Hallstatt (Austria) – wczesna epoka żelaza

Obecnie chrześcijański krzyż grecki jest obecny we flagach wielu krajów, jest również symbolem Międzynarodowego Czerwonego Krzyża czy znakiem rozpoznawczym aptek.

Flagi Grecji
i Szwajcarii.

Odmianami krzyża greckiego są: tzw. krzyż jerozolimski – dodano tu cztery małe krzyże równoramienne (symbol czterech ewangelii lub czterech stron świata, miał też przypominać o pięciu ranach Chrystusa) umieszczone nad i pod belką poziomą – oraz krzyż maltański – znany od VI w. – nazywany również krzyżem cnót rycerskich. Poszczególne ramiona symbolizują wierność, honor, wstrzemięźliwość i przezorność. Osiem rozwidleń to osiem błogosławieństw.

Logo Międzynarodowego
Czerwonego Krzyża.

Krzyż maltański
w herbie
Wejherowa.

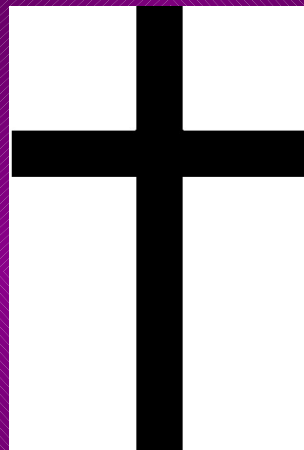

Krzyż jerozolimski
we fładze Gruzji.

~ KRZYŻ ŁACIŃSKI ~

(*crux immissa*)

Najbliższa nam forma krzyża, czyli krzyż łaciński (*crux immissa* – od łac. *immitere* – składać ze sobą) w zamyśle ma najwierniej oddawać wygląd krzyża, na którym wykonywano karę śmierci. Pionowa – dłuższa belka – symbolizuje łączność człowieka z Bogiem, przywróconą przez ofiarę Chrystusa. Krótsza, poprzeczna belka – symbolizuje powszechność odkupienia. Chrystus ramionami krzyża obejmuje cały świat. W Krzyżu dokonało się *immitare* – „poskładanie ze sobą” w całość tego wszystkiego, co zburzył grzech pierwszych ludzi.

Od wczesnego średniowiecza na krzyżu łacińskim zaczęto umieszczać figurę cierpiącego Chrystusa. Taką formę krzyża nazwano krucyfiksem (od łac. „*cruci fixus*” – przybity do krzyża). Zdarza się, że na pionowej belce krucyfiksów umieszczano symbole Męki Pańskiej: gwoździe, młotek, kolumnę biczowania i bicze, ceگی, włócznie, kości do gry, drabinę, koronę cierniową, zegar z godziną 15:00 a nieraz także koguta.

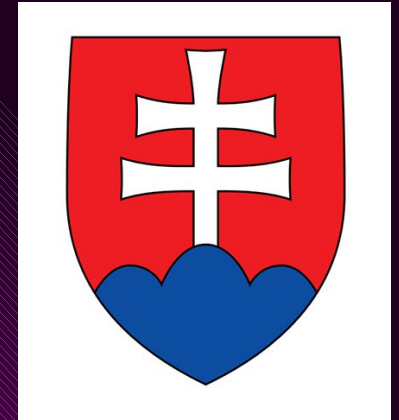
Nad figurą Chrystusa znajduje się tabliczka ze skrótem INRI (*Iesus Nazarenus rex Iudaeorum* – Jezus Nazarejczyk Król Żydowski).

Inną odmianą *crux immissa* jest tzw. krzyż lotaryński – z dodaną, krótką belką u góry. Prawdopodobnie od niego wywodzi się tzw. karawaka, która ma dwie poprzeczne belki równej, albo podobnej długości. Krzyż lotaryński związany jest ze św. Cyrylem i św. Metodym, którzy przynieśli go w IX w. na Morawy, skąd następnie trafił do Lotaryngii. Krzyż ten stał się elementem wielu herbów, posłużył również jako wzór krzyży arcybiskupich.

Karawaka rozpowszechniła się dużo później. Nazwa pochodzi od miasta Caravaca w Hiszpanii gdzie w XIII w. miały dotrzeć relikwie Krzyża Świętego. Uważano, że karawaka skutecznie chroni przed zarazami, dlatego nazwano ją krzyżem morowym lub cholerycznym.

Flaga Wolnej Francji z czasów II wojny światowej i Medal Pamiątkowy Ochotników Wolnej Francji z krzyżem lotaryńskim.

Godło Słowacji z krzyżem lotaryńskim.

Karawaki – mimo chrześcijańskiego rodowodu do dziś często nazywa się je amuletami ochronnymi przeciw zarazom. Można je nabyć nie tylko w sklepikach przy kościołach, ale również w sklepach ezoterycznych.

Giotto di Bondone – Tryptyk Stefaneschiego 1315-1320 r. Na lewej płycinie męczeństwo św. Piotra apostoła.

Bardzo szczególną formą krzyża łacińskiego jest tzw. odwrócony krzyż. We współczesnej kulturze jest on najczęściej kojarzony z satanizmem. Jednak gdy przyjrzeć się uważniej, okazuje się, że i ten symbol jest silnie związany z chrześcijaństwem.

Według tradycji Kościoła wywodzącej się ze świadectwa Orygenes na odwróconym krzyżu, na własne życzenie umarł św. Piotr apostoł – pierwszy papież. W starszych świątyniach, których jest on patronem możemy znaleźć czasami taką symbolikę.

Mało kto wie, że tron papieski przygotowany dla Jana Pawła II podczas jednej z celebracji w czasie jego pielgrzymki do Ziemi Świętej w 2000 roku był ozdobiony odwróconym krzyżem łacińskim.

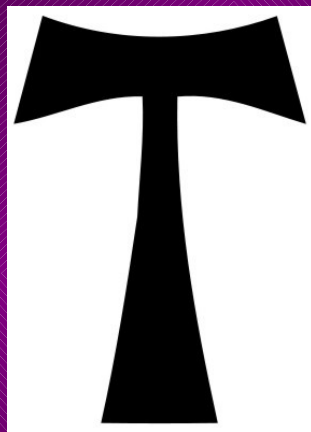
Dla chrześcijan odwrócony krzyż jest, jak było to dla św. Piotra, symbolem pokory.

~ KRZYŻ TAU ~ (*crux commissa*)

Dla starożytnych symbol ten oznaczał centrum świata, symbolizował panującą nad wszystkim siłę słońca. Był kojarzony z liczbą 300, która była arytmetycznym symbolem doskonałości.

Dla ludów pierwotnie zamieszkujących Amerykę był symbolem deszczu – linia pozioma odnosiła się do horyzontu, a pionowa oznaczała strugę wody.

W biblijnej księdze proroka Ezechiela (9, 4-6) T jest symbolem ocalenia niewinnych, pieczęcią na czołach tych, którzy zachowali wiarę.

Św. Izydora z Sewilii (ok. 560-636 r.) pisze, iż w ówczesnej armii rzymskiej panował zwyczaj stawiania przy nazwisku żołnierza poległego w walce znaku Theta – Θ , natomiast przy ocalałego znaku Tau – T.

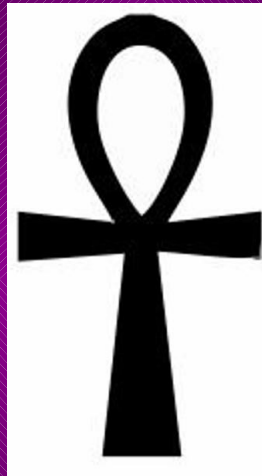
Ze względu na to, że laski w formie krzyża Tau, jak wielu mnichów, używał także św. Antoni Pustelnik (ur. 250 r.) krzyż ten nazwano krzyżem św. Antoniego. Dziewięć wieków później posługiwał się nim św. Franciszek z Asyżu i dlatego nazywa się go również krzyżem św. Franciszka.

~ KRZYŻ Z UCHWYTEM ~ (*crux ansata*)

Jako egipski hieroglif znak ten oznaczał życie albo zapłodnienie przez słońce. Linia pozioma wraz z pętlą oznacza słońce wschodzące nad horyzontem, a linia pionowa to słoneczny promień.

Fragment kolumny egipskiej.

Koptowie – chrześcijanie pochodzenia egipskiego, których język wywodzi się z języka starożytnych Egipcjan wykorzystali ten hieroglif jako znak krzyża i ryli go na swoich nagrobkach.

Mnisi koptyjscy – początek XX w.

Fragment koptyjskiego nagrobka z krzyżami ansata.

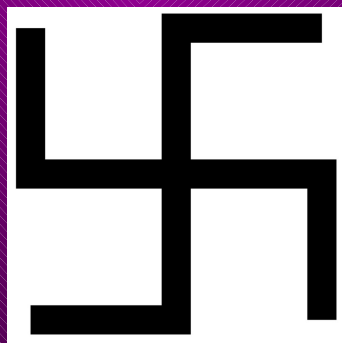
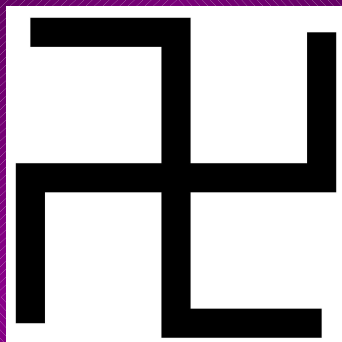

~ SWASTYKA ~ (*crux gammata*)

Jeden z najstarszych symboli solarnych związanych z ogniem, wywodzi się najprawdopodobniej z Indii. W sanskrycie jest uważany za znak święty. Słowo swastyka znaczy „przynoszący szczęście”. Symbol ten znany był wśród wielu ludów indoeuropejskich.

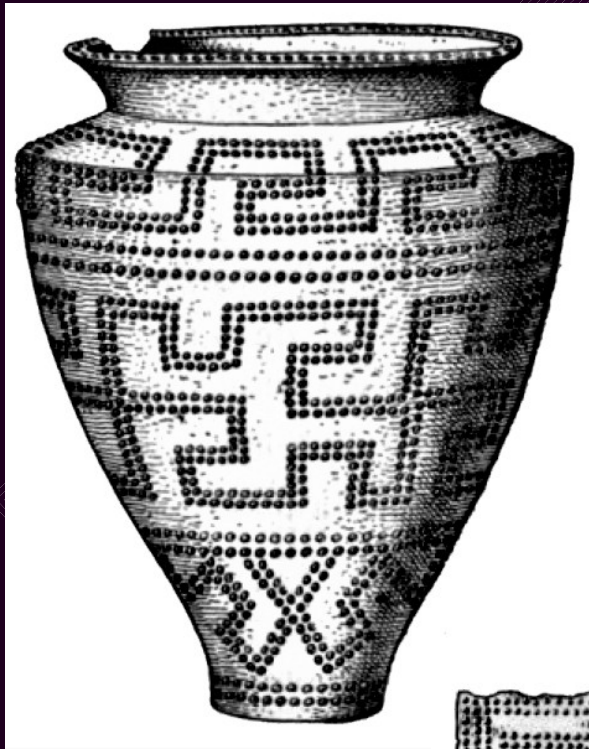

Młody bramin.

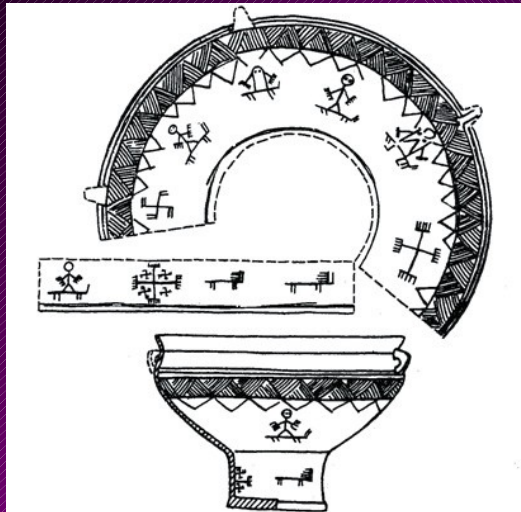

Fragment mozaiki rzymskiej.

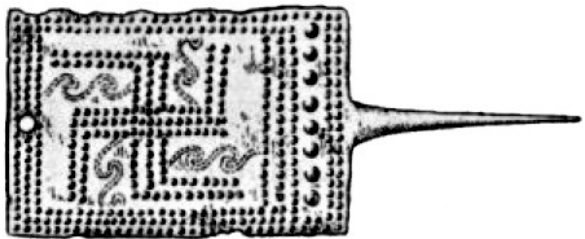
Nazwa *crux gammata* wzięła się ze skojarzenia kształtu ramion swastyki z grecką literą gamma – Γ.

Zabytki z cmentarzyska w Hallstatt (Austria) – wczesna epoka żelaza.

Popielnica z Białej, II/III w. ze zbiorów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi.

Odznaki 3. i 4. Pułku Strzelców Podhalańskich z okresu II Rzeczypospolitej.

Domasław, pow. wrocławski, amfora, ok. 750-450 lat p.n.e.

Wydaje się, że symbol swastyki w odniesieniu do krzyża chrześcijańskiego funkcjonował stosunkowo krótko, gdyż zanika już we wczesnym średniowieczu.

Płyta nagrobna ze starożytnego kościoła św. Cyriaka w Rzymie.

Swastyka była silnie związana z pogańskim kultem ognia, być może to nie pozwoliło pogodzić tego symbolu z chrześcijaństwem. W Akatyście – pieśni ku czci Maryi – pochodzącym z ok. V w., w jednej z części (kondaktion 5), czytamy: *Witaj, wyzwalająca od pogańskiego bałwochwalstwa...*

...Witaj, ocalająca od brudnych uczynków.

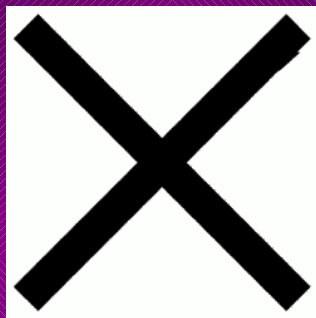
Witaj, kładąca kres pogańskiej czci ognia...

Mimo, tego iż symbol swastyki przez tysiąclecia kojarzył się z przynoszeniem szczęścia i bramą raju we współczesnej kulturze budzi jednoznaczne skojarzenia związane z jego wykorzystaniem przez III Rzeszę Niemiecką, która pod tym znakiem przyniosła milionom ludzi zło, które często określane jest jako największe w historii.

Minie zapewne wiele czasu zanim nasza kultura wróci do odczytywania symbolu swastyki w jego pierwotnym sensie, a być może nigdy to już nie nastąpi i na zawsze będzie on powiązany z tym, co złe, co najgorsze i nieludzkie, chociaż to właśnie człowiek przewartościował ten symbol o 180°.

~ KRZYŻ ŚW. ANDRZEJA ~ (*crux decussata*)

Znak ten odwzorowuje kształt krzyża, na którym wg chrześcijańskiej tradycji poniósł śmierć męczeńską św. Andrzej apostoł. Miało to mieć miejsce ok. 65 r. w Patras na Peloponezie. Według niektórych miał zostać, podobnie jak św. Piotr, ukrzyżowany głową w dół, z tym że nie przybito go, lecz przywiązano do krzyża, co wydłużyło agonię do trzech dni. Egzekucji miało się przyglądać nawet 12 000 osób.

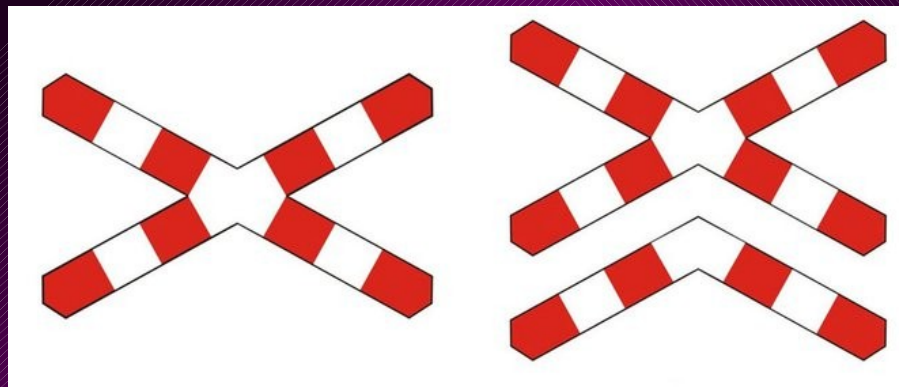

Łacińska nazwa tego krzyża sugeruje nawiązanie do rzymskiej liczby dziesięć, jednak dla wielu chrześcijan kojarzy się on z grecką literą *chi* – X – pierwszą literą imienia Χριστός – Christos.

Krzyż św. Andrzeja był wykorzystywany jako znak cechowy bądź graniczny. Jeden ze znaków drogowych, stawianych przed przejazdami kolejowymi nosi nazwę krzyża św. Andrzeja. Jest on często stosowany w heraldyce.

Herb Amsterdamu z krzyżami św. Andrzeja.

Znaki drogowe umieszczane przed przejazdami kolejowymi.

Flaga Rio de Janeiro.

Flaga Szkocji to też krzyż św. Andrzeja.

Gwiazda życia – międzynarodowy znak Ratownictwa Medycznego.

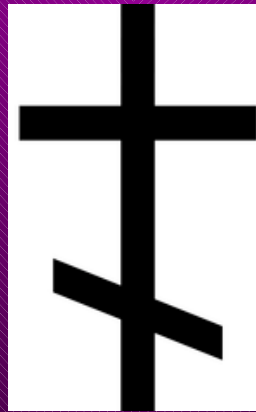
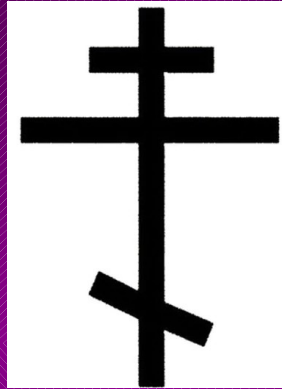
Flaga Konfederatów z czasów wojny secesyjnej.

~ KRZYŻ PRAWOSŁAWNY ~

W tradycji prawosławnej symbol krzyża rozbudowany jest o jedną lub dwie dodatkowe belki poziome. Górna nawiązuje do napisu z podaniem winy Chrystusa umieszczonego przez Poncjusza Piłata, dolna odwzorowuje belkę będącą podporą nóg skazańca.

Taka forma krzyża jest charakterystyczna głównie dla chrześcijan Kościoła Wschodniego w krajach słowiańskich.

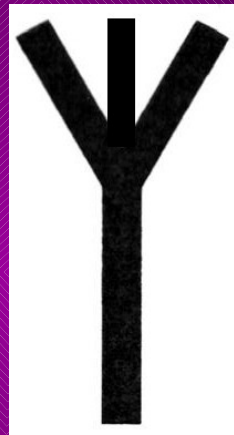
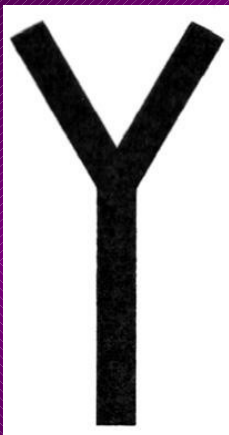
W Konstantynopolu i na Bliskim Wschodzie w symbolice chrześcijańskiej dominuje krzyż grecki.

Dość powszechne jest błędne przekonanie, że chrześcijanie prawosławni czynią znak krzyża „odwrotnie” niż katolicy. Tymczasem w jednym i drugim przypadku tym samym słowom towarzyszą te same gesty. Różnica w kolejności ich wykonania wynika wyłącznie z różnic językowych. Chrześcijanie łacińscy modlą się: *...i Ducha* (lewe ramię) *Świętego* (prawe ramię). Prawosławni natomiast: *...i Świętego* (prawe ramię) *Ducha* (lewe ramię).

~ KRZYŻ WIDLASTY ~

Takie przedstawienie krzyża wiąże się u chrześcijan z wodą chrzcielną i rajskim drzewem życia. Z czasem symbol ten przybrał kształt greckiej litery *psi* – Ψ. To pierwsza litera słowa ψυχή (psyche – duch, dusza, tchnienie życia). Podczas obrzędu poświęcenia wody kapłan wzywa Ducha Świętego i trzykrotnie zanurza w wodzie paschał.

Część znawców uważa jednak, że Duch Święty to w tradycji biblijnej *pneuma* (podmuch, powiew, wiatr, oddech, tchnienie życia, natchnienie boskie), a nie *psyche* i wiążą symbolikę krzyża widlastego z rajskim drzewem życia, nazywając go „krzyżem drzewa życia”.

Łącząc te dwa spojrzenia można powiedzieć, że dla chrześcijan krzyż Chrystusa to drzewo dające życie. Życie, którym są obdarowani w sakramencie chrztu.

Krucyfiks widlasty
(Crucifixus dolorosus).

Drzewo Życia (XIV w.). Kościół św.
Jakuba apostoła w Toruniu.

Współczesny ornat zdobiony
krzyżem widlastym.

Przez wieki, a nawet tysiąclecia symbol krzyża towarzyszy ludziom i jest wpisany w naszą kulturę. Znakomita większość znaczeń jakie z sobą niesie jest pozytywna i związana z dobrem i szczęściem. W czasie gdy naszej egzystencji towarzyszy niepewność chcemy życzyć Państwu aby Święta Wielkanocne, które również nierozzerwalnie wiążą się z krzyżem, przyniosły wiele nadziei na lepsze, normalne jutro.